

GESPREKSLEIDRAAD

circulaire herontwikkeling

i.o.v. OVAM afdeling bodembeheer

22 januari 2024 – Julie Marin KU Leuven

KU LEUVEN

OSA
Onderzoeksgroep
Stedenbouw en
Architectuur

INTERNATIONAL
CENTER FOR
URBANISM

shiftⁿ
clarity in complexity

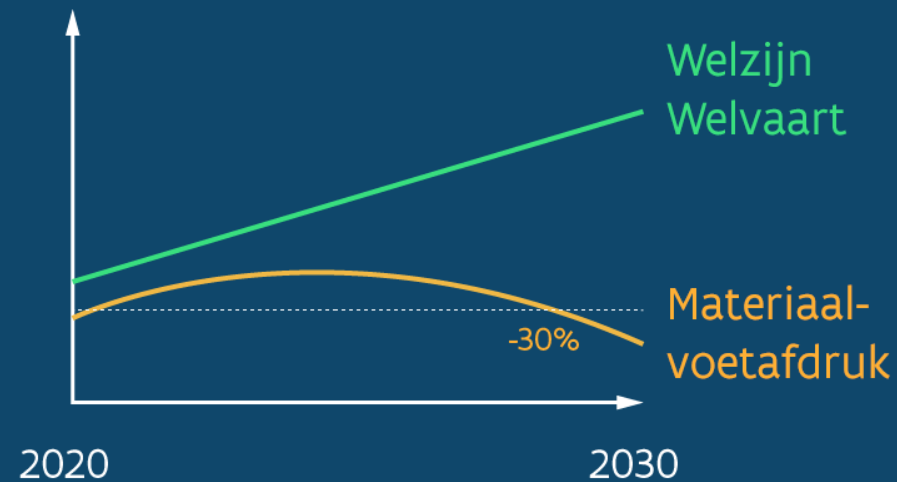
SAMEN MAKEN WE
MORGEN MOOIER
OVAM

AMBITIE VLAANDEREN

Transversale beleidsprioriteit

VLAANDEREN ALS KOPLOPER IN CIRCULAIRE ECONOMIE

- 1 ONTKOPPELING**
materiaal-voetafdruk van consumptie tegen 2030
- 2 REDUCTIE**
materiaal-voetafdruk met 30% tegen 2030
- 3 PUBLIEK-PRIVATE INSPANNING**
we realiseren dit in partnerschap

CIRCULAIRE HERONTWIKKELING

“3. Duurzaamheid en circulariteit (...) In het bijzonder in de fase van de projectrealisatie, vormen brownfields – door de aanwezigheid van bestaande gebouwen en infrastructuur – de ideale plek om circulaire strategieën in de praktijk om te zetten”

INHOUD

---

1. Wat betekent circulariteit in jouw project?
2. Gespreksleidraad Circulaire herontwikkeling
  - Project
  - Proces
3. Workshops
4. Meer weten?

KU LEUVEN

OSA
Onderzoeksgroep
Stedenbouw en
Architectuur

INTERNATIONAL
CENTER FOR
URBANISM

shiftⁿ
clarity in complexity

SAMEN MAKEN WE
MORGEN MOOIER
OVAM

WAT BETEKENT CIRCULARITEIT IN JOUW PROJECT?

?

CIRCULAIRE HERONTWIKKELING?

HERBESTEMMING VAN EEN ...

- verwaarloosd
- onderbenut
- verontreinigd

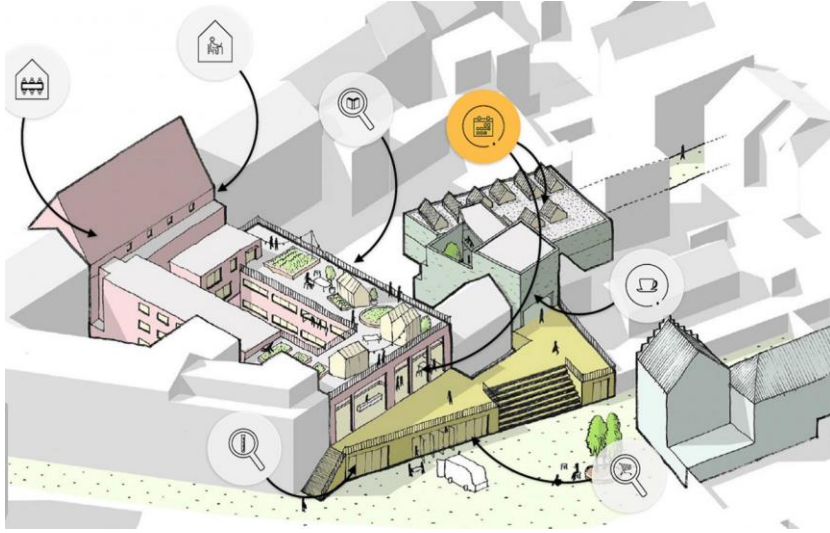
terrein? (volgens definitie brownfield)

DOEL

- zo groot mogelijke circulaire en maatschappelijke waarde realiseren
- Realisaties op economisch, sociaal en milieuvlak (VLAIO)
- invulling op veel verschillende manieren

POTTERIJ MECHELEN

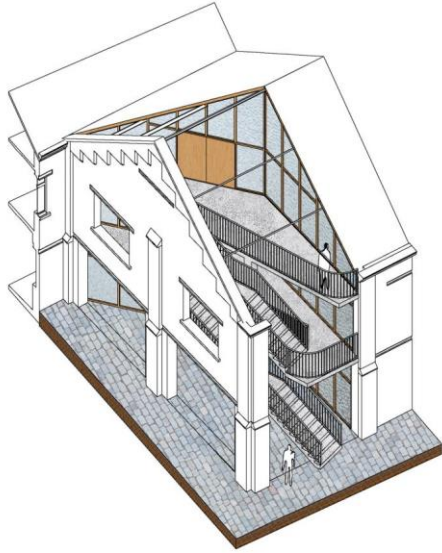
PPTIO5 Potterij – Buur part of SWECO en OVAM

- Blackfield
- OVAM eigenaar en neemt sanering op zich
- Bouwblokproject
- Circulair (ver)bouwen/maximaal hergebruik materialen
- Katalysator van circulariteitsinnovatie
- Tijdelijke bestemmingen
- Bodemsanering / maximaal peilbuizen hergebruiken – de wil en ambitie om erover na te denken en zo ver mogelijk te gaan
- ...
- Procesregie TVB (PPTIO bijkomende ondersteuning)
- Ondersteunend lokaal beleid

TIMELAB GENT

- Kunstenorganisatie
  - Concessie voormalig fabriekspand
  - Architectuur acupunctuur
  - Experimenteren rond circulaire materialenstromen
  - Sociale cohesie
  - Omkeerbaar bouwen
  - Bodemsanering...
-
- Procesregie TVB (PPTIO bijkomende ondersteuning)

GESPREKSLEIDRAAD CIRCULAIRE HERONTWIKKELING

---

taalverheldering
circulariteitspotentieel benoemen

houvast
meer weten

tijdslijn
overzicht

implementatie
aan de slag

https://miro.com/app/board/uXjVNWZAYfo=?share_link_id=379909841138

TEST GEBRUIKS ERBAAD CIRCULARITEIT

PPTO - 17 mei 2022

circulairtelpotentiaal
Denoemen

meer water?

overzicht

aan de slag

KULLENDEEN

BIOCLAMER
Deze presentatie wordt ontwikkeld door OGA KULLENDEEN i.o.m. SHIN in opdracht van de OGA. Dit is een voorlopige versie van een interactief instrument dat kan worden aangepast aan voortschrijdende inzichten en gebruiksdoelen.

D. SCRIPT

INTERNE COMPETENTIE OPBOUW

toegankelijk op herenafdeling
toetsafleveringsmethode
zelf-evaluatie en inspiratie oplossingen voor volgende fase

DEEL competentie-opbouw
gebruik de feedback reflectie en inspiratie in een workshop met collega's

SYNTHESE
Terugkijk: timing, betrokkenheid van actoren, steunstructuren en leiding

PROJECT EN PROCES
Wat was het kader van het project? Circulairheidsambities waar brengen, welke ambities worden waargemaakt, welke worden behaald?

IMPLEMENTATIE
Innovaties toe te passen voor nieuwe projecten

1. CIRCULAIRTEIT PROJECT
Wat is de ambitie van het project? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken?

2. CIRCULAIRTEIT PROCES
Wat is de ambitie van het project? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken?

3. CIRCULAIRTEIT PROCES
Wat is de ambitie van het project? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken?

ACTOREN
Wat is de ambitie van het project? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken?

ROLVERDELING
Wat is de ambitie van het project? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken?

CE DRAAIVLAK
Wat is de ambitie van het project? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken?

CIRCULAIRTEITBANDS
Wat is de ambitie van het project? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken?

PROCESCAPACITEIT
Wat is de ambitie van het project? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken?

SCHAALNIVEAUS
Wat is de ambitie van het project? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken?

MATERIAALSTRATEGIËN
Wat is de ambitie van het project? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken?

BODEMSTRATEGIËN
Wat is de ambitie van het project? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken?

KRINGLOOPSTRATEGIËN
Wat is de ambitie van het project? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken?

MATERIAALSTRATEGIËN
Wat is de ambitie van het project? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken?

BODEMSTRATEGIËN
Wat is de ambitie van het project? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken?

KRINGLOOPSTRATEGIËN
Wat is de ambitie van het project? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken?

MATURITEITSNIVEAU
Wat is de ambitie van het project? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken?

4 AGENDAS
Wat is de ambitie van het project? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken?

CAPACITEIT OVAM
Wat is de ambitie van het project? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken?

OVAM PROFIELEN
Wat is de ambitie van het project? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken?

ACTORANALYSE
Wat is de ambitie van het project? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken?

ENGAGEMENTVERKLARING
Wat is de ambitie van het project? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken?

RUIMTELIK ONDERZOEK
Wat is de ambitie van het project? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken?

SOCIO-ECONOMISCH ONDERZOEK
Wat is de ambitie van het project? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken?

LEEGSTANDHEFFING
Wat is de ambitie van het project? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken?

PROJECTBEGRIEP
Wat is de ambitie van het project? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken?

CO-CREATIE WORKSHOP
Wat is de ambitie van het project? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken?

COMFORT LETTER
Wat is de ambitie van het project? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken?

LIVING LAB
Wat is de ambitie van het project? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken?

ANALYSE VAN DE TOEGANGS- EN VERBODENDE FACTOREN
Wat is de ambitie van het project? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken? Welke actoren zijn betrokken?

LESSONS LEARNED (1)

- Circulariteitsambities hangen samen met de context en kunnen heel verschillend zijn
- Circulariteitsmaturiteit van opdrachtgevers en betrokken actoren weegt door op het project
- Gemeenschappelijke taal ontwikkelen helpt om grote verschillen te overbruggen en ambities scherp te stellen
- Het woord 'circulariteit' schrikt af en wordt niet veel gebruikt, anderzijds wordt het teveel gebruikt als containerbegrip
- Circulariteitswaardering is een continu collaboratief leerproces

-> De gespreksleidraad geeft duiding

WORKSHOPS

“De grote meerwaarde die ik ervaarde bij het doen van de workshop is het kunnen terugvallen op de kennis in de schema's. Zodat er geen terminologiediscussie komt of enkel vanuit een exemplarische case wordt gedacht. De kaarten geven de mogelijkheid om deze 2 gekende manier van aanpak te overstijgen en zo dus sneller tot een verdiepend debat te komen.”

E.S.

CIRCULAIRE HERONTWIKKELING?

---

1 CIRCULARITEITS PROJECT

Principes en strategieën voor
circulariteit

AANPAK
+
SCHAALNIVEAUS
+
STRATEGIEËN

2 CIRCULARITEITS PROCES

Procescapaciteit betrokken
actoren en draagvlak voor
circulariteit

ACTOREN
+
ROLVERDELING
+
AGENDA'S

CIRCULARITEITSPROJECT

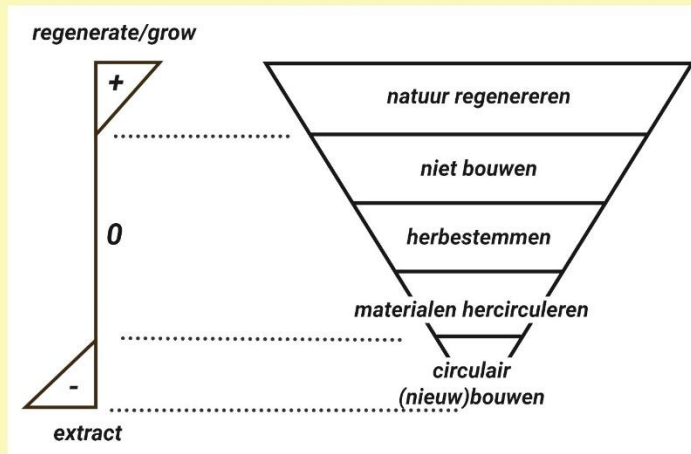
1 CIRCULARITEITS PROJECT

Principes en
strategieën voor
circulariteit

AANPAK
+
SCHAALNIVEAUS
+
STRATEGIEËN

MATERIAALSTRATEGIEËN

Benoem concrete ambities rond
(materiaal)strategieën aan de hand van
onderstaande omgekeerde piramide.

STELLING

Hoe hoger de ambitie, hoe minder
grondstoffenextractie en hoe meer kans op
regeneratie van natuur, dus hoe meer
circulariteitskansen. Combineer zoveel mogelijk
strategieën.

Referentie:

Julie Marin and Bruno De Meulder, "Time is life" Ruimte 49, 2021.

taalverheldering

MATERIAALSTRATEGIEËN

CIRCULAIRE STEDENBOUW

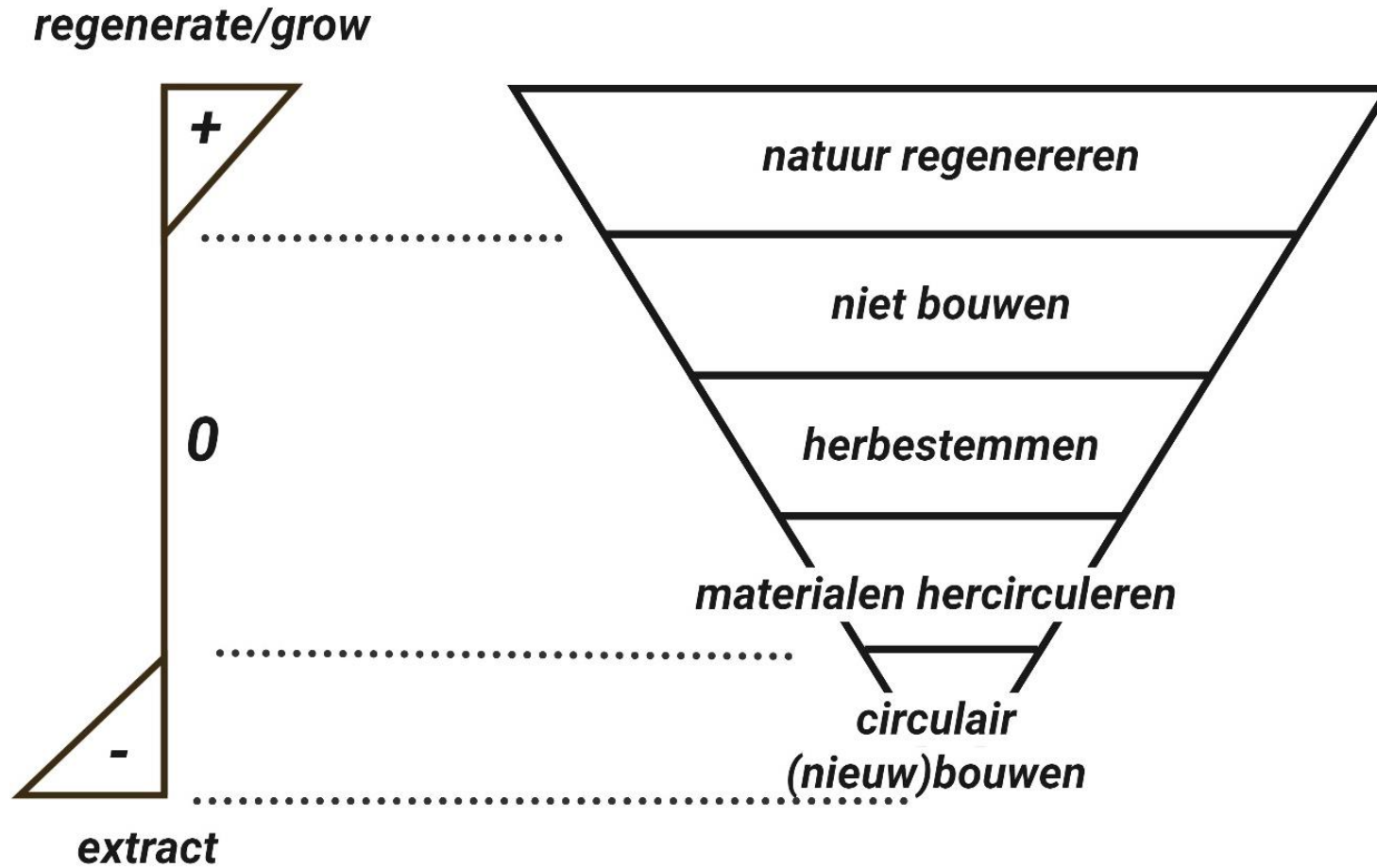
CONCREET

NATUUR REGENEREN	Processen initiëren en versterken waarbij natuurlijke systemen zich volledig kunnen herstellen, regenereren of revitaliseren in evenwicht, zonder verdere consumptie en/of ontwikkelingen. (cfr. mijnterril Beringen, voormalig steenkoolmijnlandschap wordt natuurpark)
NIET BOUWEN/ TERUGDRINGEN RUIIMTEBESLAG (ook niet-materiële strategieën)	Niet verder ingrijpen op de fysieke omgeving en bodem door ruimtevragen op te heffen, bijvoorbeeld door te verdichten, verweven en functievermenging na te streven.
HERBESTEMMEN	Gebouwen hergebruiken waardoor in onbruik geraakte omgevingen een nieuwe/ tijdelijke functie kunnen vervullen (bijvoorbeeld als materialenbank of zoals de Potterij in Mechelen).
MATERIAAL HERCIRCULEREN	Gerecupereerde bouwmaterialen hergebruiken. Vervuilde bodem lokaal saneren en (tijdelijk) opnieuw gebruiken in de landschapsaanleg of bouwprojecten (cfr. geramde aarde BC architects).
CIRCULAIRE NIEUWBOUW	Nieuwe bouwprojecten krijgen bijvoorbeeld materialenpaspoorten of worden demonteerbaar gebouwd, hun materialen krijgen na hun levensduur een volgende toepassing (cfr. circulaire nieuwbouw industriehal van het bedrijf Nexteria - bouwen om te demonteren)

houvast

MATERIAALSTRATEGIEËN

CIRCULARITEITSPROJECT

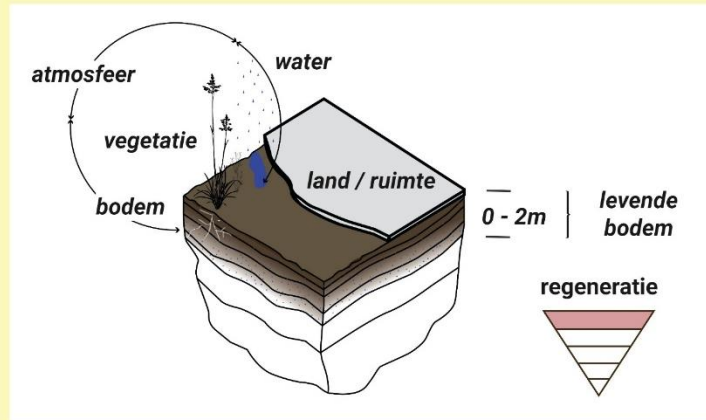
1 CIRCULARITEITS PROJECT

Principes en
strategieën voor
circulariteit

AANPAK
+
SCHAALNIVEAUS
+
STRATEGIEËN

BODEMSTRATEGIEËN

Benoem concrete ambities rond levende bodem aan de hand van onderstaande tekeningen.

STELLING

Hoe meer integraal de bodem als levend systeem wordt beheerd, hoe beter natuurlijk kapitaal beschermd wordt in CE.

Referentie:

Luyten, Bal, De Vrieze, Eijkelenburg, Willems, "Bottom-up. Ruimtelijke ontwikkeling start bij de bodem," Ruimte 49, 2021.

Kiley Arroyo, "The soil-keeping approach to reparative justice: 7 principles for a regenerative world", Alliance, May 2021.
European Commission, "Soil strategy for 2030"

taalverheldering

BODEMSTRATEGIEËN

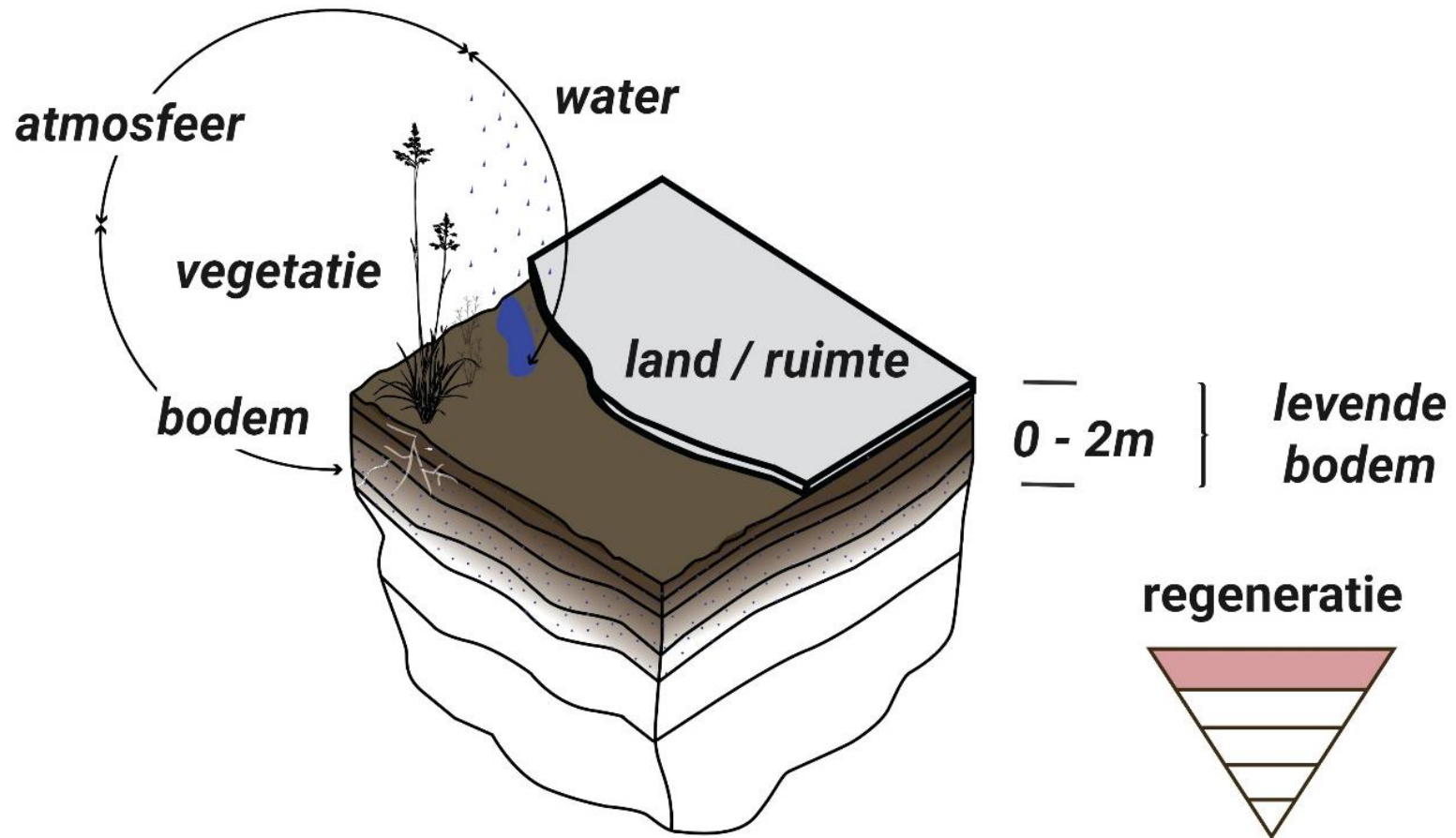

BODEMZORG	CONCREET
<i>"Restoration ecology", Hobbs</i>	
REGENEREREN BODEMFUNCTIES EN ECOSYSTEEDIENSTEN	Levend systeem in goede chemisch, fysische en biologische gezondheid zodat het bodemfuncties kan leveren en ecosysteemdiensten kan ondersteunen.
biotische barrière	Aangepast management en aanplant van het landschap i.f.v. de bodemgezondheid. (cfr. Arsenal oasis project Ruderal)
abiotische barrière	Bio. verbetering van de bodem, meervoudig leven in de bodem door bodemvoedselweb te verbeteren. (toevoegen v. compost, bokashi, digestaat, biochar of meststoffen, zoals ondergrondse bomenbakken, Justus Lipsius Leuven)
actief regenereren	Fysische en chem. verbetering van de bodem door ontharding, sanering, verbeteren pH waarde en het nutriëntengehalte (zoals proeftuin ontharden, natuurincl. parkeerterreinen)
CIRCULAIR LANDGEBRUIK	Niet verder ingrijpen op de fysieke omgeving en bodem door ruimtevragen op te heffen, bv door te verdichten. Open ruimte niet meer innemen en bodem niet compacteren. (cfr. woonuitbreidingsgebieden opheffen)

houvast

BODEMSTRATEGIEËN

CIRCULARITEITSPROJECT

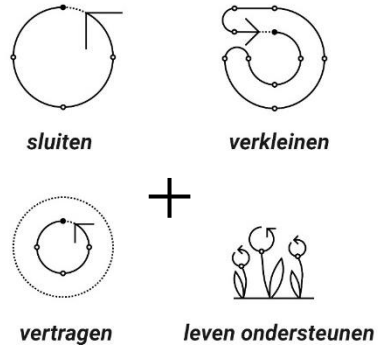
1 CIRCULARITEITS PROJECT

Principes en
strategieën voor
circulariteit

AANPAK
+
SCHAALNIVEAUS
+
STRATEGIEËN

KRINGLOOPSTRATEGIEËN

Benoem concrete ambities rond
kringloopstrategieën aan de hand van
onderstaande tekeningen.

STELLING

**Kringlopen sluiten is niet genoeg. Hoe meer
kringloopstrategieën gecombineerd worden, hoe
meer kansen voor circulariteit.**

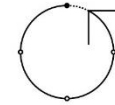
Referentie:

Bocken Nancy et al. "Product Design and Business Model
Strategies for a Circular Economy"
Wendy Wuyts, Julie Marin, Jan Brusselaers and Karl Vrancken,
Circular economy as a COVID-19 cure?,

taalverheldering

KRINGLOOPSTRATEGIEËN

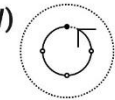
KRINGLOPEN
SLUITEN
(CLOSE)

CONCREET

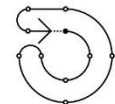
Door kringlopen te sluiten
vermindert de hoeveelheid 'afval'.
Bv. bakstenen produceren op
basis van uitgegraven grond van
bouwwerven.

KRINGLOPEN
VERKLEINEN
(NARROW)

Door kringlopen te verkleinen
leggen materialen minder afstand
af waardoor ze werken vanuit een
kortere keten. Bv. afvalwater
zuiveren en hergebruiken op
gebouwniveau.

KRINGLOPEN
VERTRAGEN
(SLOW
DOWN)

Door kringlopen te vertragen
worden minder materialen
geconsumeerd.
Bv. minder bouwen door een
gebouw langer te gebruiken
en te bouwvragen te combineren.

LEVEN
ONDERSTEUNEN
(SUSTAIN
LIFE)

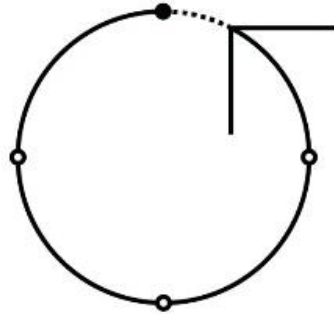

Voorgaande strategieën trachten
'schadelijke praktijken' te
verminderen. Deze strategie zet
in op positieve impact.
Bv. een biodivers landschap op
een gesaneerde bodem.

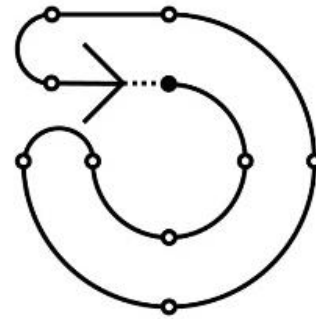
houvast

KRINGLOOPSTRATEGIEËN

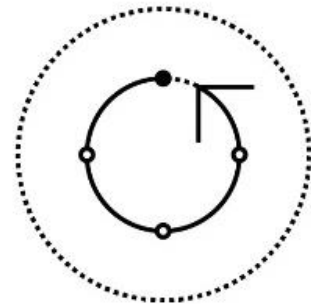

sluiten

verkleinen

+

vertragen

leven ondersteunen

CIRCULARITEITSPROCES

2 CIRCULARITEITSPROCES

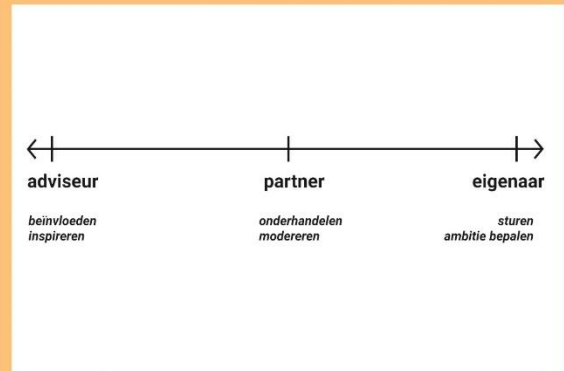
Procescapaciteit
betrokken actoren
en draagvlak voor
circulariteit

ACTOREN
+
ROLVERDELING
+
AGENDA'S

ROLVERDELING

Plaats de betrokken beslissingsnemers, onderhandelaars en inspireerders op de as van adviseur tot eigenaar (en alles daartussen).

taalverheldering

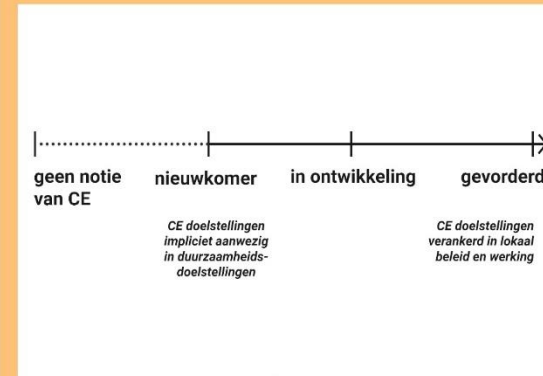
STELLING

Een constructieve samenwerking tussen adviseurs, partners en eigenaars vergroot kansen voor circulariteit.

CE DRAAGVLAK

Plaats alle betrokkenen (bijvoorbeeld de gemeente of de projectontwikkelaar) op onderstaande as van nieuwkomer tot gevorderd. Hoe groot is het draagvlak voor circulariteit?

taalverheldering

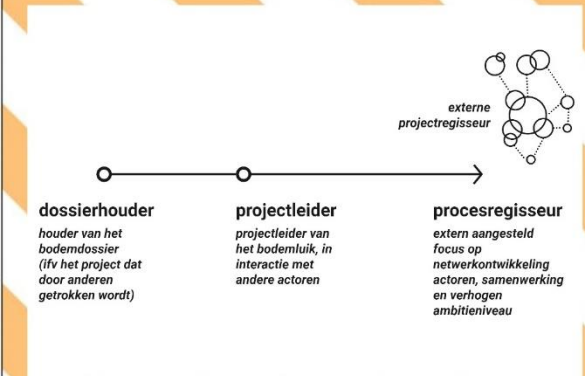
STELLING

Hoe beter de circulariteitsambities zijn afgestemd op het draagvlak voor CE, hoe meer kansen voor circulariteit.

PROCESCAPACITEIT

Breng aan de hand van onderstaand schema de procescapaciteit voor de GBH in kaart. Plaats alle actoren die door OVAM betrokken worden op de as.

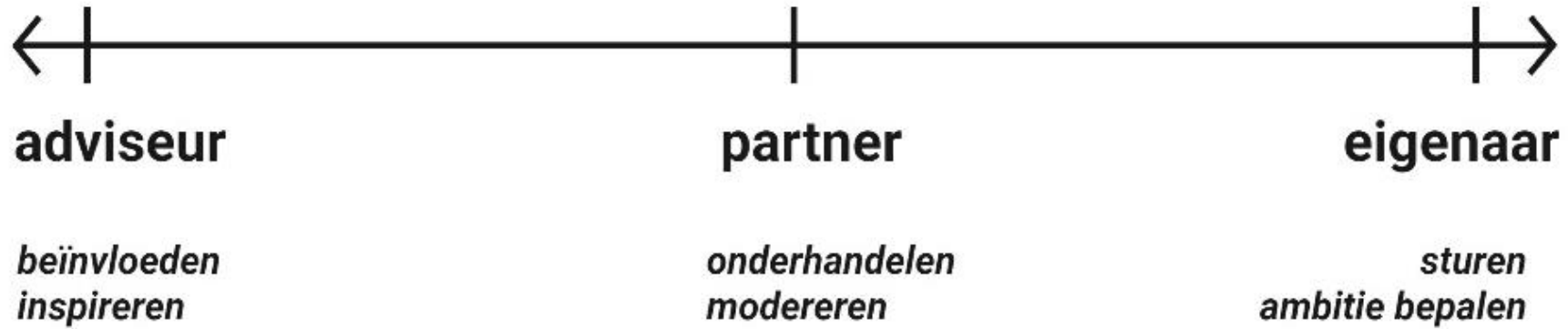
taalverheldering

STELLING

Hoe meer procesondersteuning, hoe meer ruimte er is om het ambitieniveau te verhogen, het stakeholdernetwerk uit te breiden en te experimenteren.

ROLVERDELING

CE DRAAGVLAK

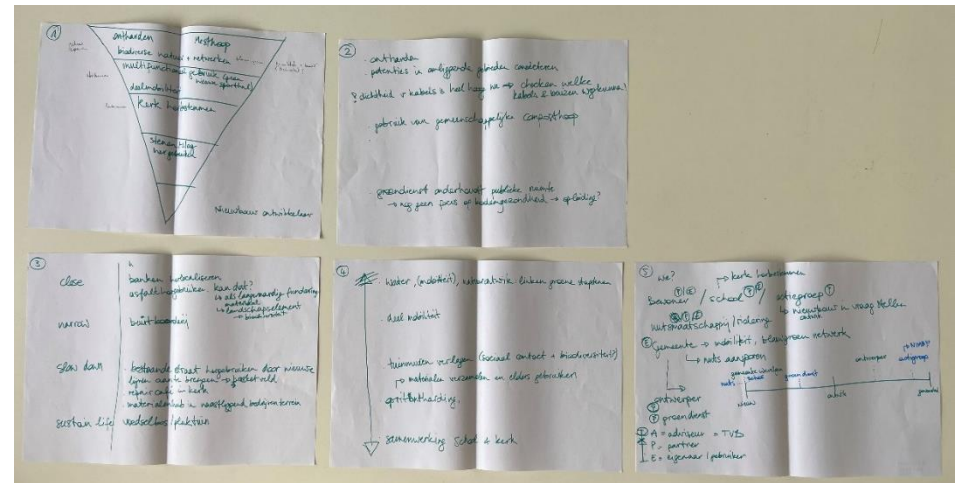

PROCESCAPACITEIT

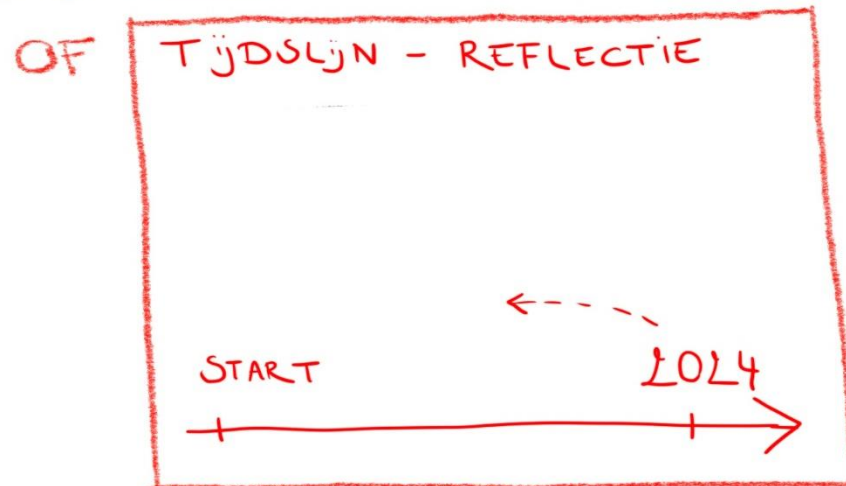
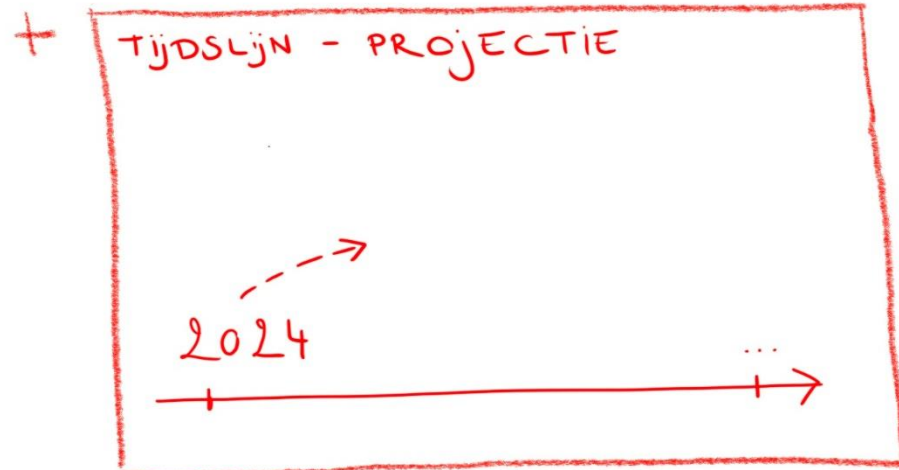

WORKSHOPS

MOGELIJKE OUTPUTS

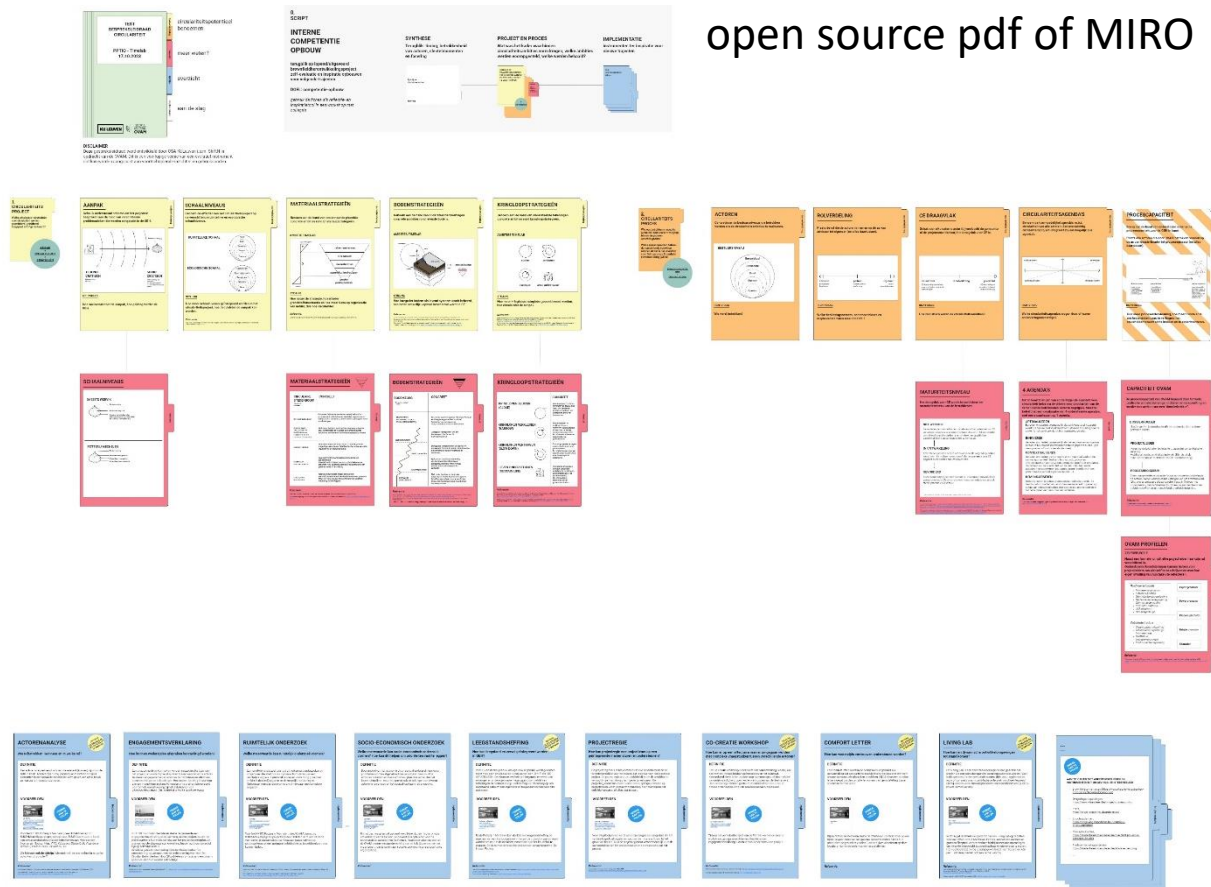

LESSONS LEARNED (2)

- Gesprekken over circulariteit a.d.h.v. de gespreksleidraad kan toegepast worden in verschillende contexten
  - Bijv. Belangrijke reminders en vragen bij circulariteitsgesprekken in 3 types projecten TVB
  - Bijv. Collectief leerproces over circulariteit in gelopen trajecten zoals Timelab Gent
- De gespreksleidraad is nooit af / evolueert met voortschrijdend inzicht

CONCRETE UITWERKING: POLL

open source pdf of MIRO

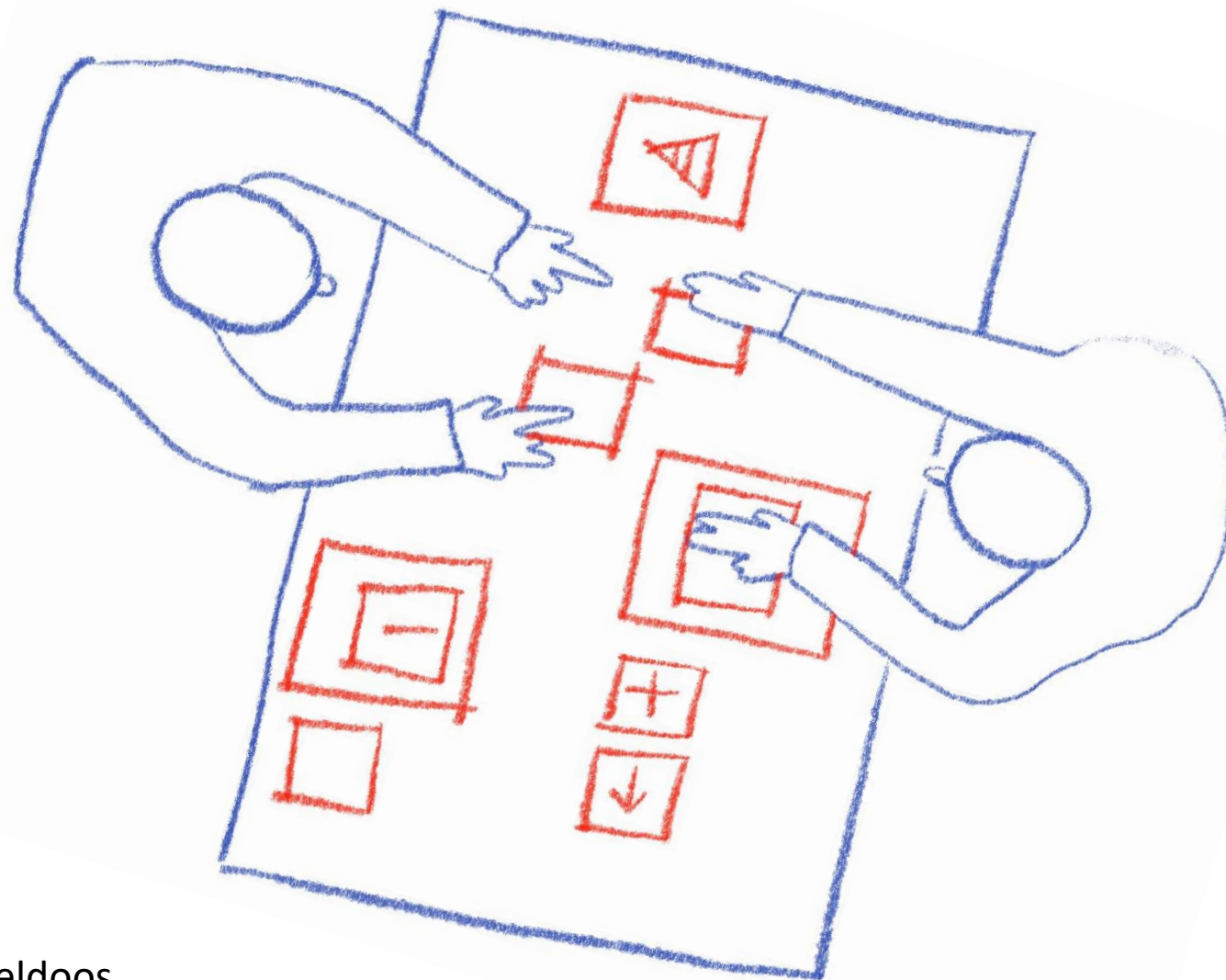

- Eindrapport en fiches open source op website Vlaanderen Circulair en OVAM?

CONCRETE UITWERKING: POLL

Interactieve website of speldoos

MEER WETEN?

Ellen Luyten (OVAM)
ellen.luyten@ovam.be

Inge De Vrieze (OVAM)
inge.de.vrieze@ovam.be

Julie Marin (KU Leuven)
julie.marin@kuleuven.be

KU LEUVEN

OSA
Onderzoeksgroep
Stedenbouw en
Architectuur

INTERNATIONAL
CENTER FOR
URBANISM

shiftⁿ
clarity in complexity

SAMEN MAKEN WE
MORGEN MOOIER
OVAM